

OSMANLI DÖNEMİNDE CEZAYİR ŞEHRİNİN YEREL YÖNETİMİ

Gökçen KALKAN*

ÖZ

Cezayir’de yaklaşık 300 yıl devam eden Osmanlı yönetimi, bazı Avrupa ülkelerinin Cezayir sahillerine düzenlediği saldırılardan ülkeyi korumaya çalışmak suretiyle, güvenlik öncelikli bir idari yapı teşkil etmiş ve aynı zamanda Cezayir eyaletinin imarına, halkın huzur ve refahına da azami ihtimam göstermiştir. Bu idari yapı, aslında kademeli bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Cezayir’de Osmanlı idari yapısının yerleşmesi ve kurumlarının tam olarak nihaî şekli almaları uzun zaman almıştır. Doğal olarak Osmanlı idaresi bunu, hali hazırda şehirde bulunan geleneksel yerel yönetimden, sahil şeridinde yerleşen Endülüslü göçmenlerin tecrübesinden ve Osmanlı Devleti’nin diğer eyaletlerinde kullandığı sistemlerden faydalanarak oluşturmuştur. Bunun sonucu olarak, sürekli Avrupalı devletlerin saldırı-tehdidi altında olan Cezayir, Osmanlı coğrafyasının en güvenli, en huzurlu ve en mamur şehirlerinden birisi olmuştur. Vurgulamamız gereken en önemli husus; Osmanlı yönetiminin şehirde bulunan ve Cezayir tarihi boyunca süregelen geleneksel yerli yönetimi yok etmeye çalışmamasıdır. Aksine, şehirde bulunan yerli yönetim biçimini Osmanlı idaresine bağlı olan bütün eyaletlerde uygulanan geleneksel idari modele uygun ve daha etkin bir model haline getirmek için çalışmıştır. Araştırmamızda Osmanlı döneminde Cezayir’de bulunan yerel yönetime ve idari kurumlara ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cezayir, Osmanlı Devleti, Endülüs, İşgal, Direniş, Yerel Yönetim.

LOCAL ADMINISTRATION OF THE CITY OF ALGIERS IN THE OTTOMAN PERIOD

ABSTRACT

Ottoman administration, which lasted for about 300 years in Algeria, tried to protect the country from the attacks of European countries on Algerian coasts by establishing a security-priority administrative structure and, at the same time, showing maximum attention to development of the Algerian province and peace and welfare of the people. This administrative structure was implemented gradually. It took a long time for Ottoman administrative structure to settle in Algiers and for its institutions to take their final shape. Ottoman administration, while doing this, made use of traditional local administration in the city, experience of Andalusian immigrants settled on the coastline, and the systems used in the other provinces of Ottoman. As a result, Algeria, which was constantly under threat of attack by European states, became one of the safest cities in Ottoman geography. Ottoman administration didn't try to destroy traditional local administration in Algiers, which continued throughout history of Algeria, in contrast, worked to make local government in the city a more effective and suitable model for the traditional administrative model applied in all provinces under Ottoman. In this study, it will be attempted to shed light on the local government and administrative institutions in Algiers during Ottoman period.

Keywords: Algeria, Ottoman Empire, Andalusia, Occupation, Resistance, Local Administration.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 22.10.2023; Yayına Kabul Tarihi: 26.03.2024

* Dr., Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Cezayir Ülke Koordinatörü, e mail: gokcenkalkan@hotmail.com ORCID ID:0000 0003 1395 2396

Giriş

Cezayir Osmanlı hâkimiyeti öncesinde küçük bir sahil şehrinde ibaretti. Ancak Akdeniz'in en önemli körfezlerinden birisi üzerine kurulmuş olan şehirde çok canlı bir liman vardı (Cilali, 2007, s.76,77). Cezayir, bölgedeki diğer şehirlerle mukayese edilmeyecek kadar küçük ve önemsiz bir şehirdi (Cilali, 2007, s.77; Amru't-tammor, 1984, s.94). Fakat Gırnata şehri düştükten ve Endülüslü Müslümanlar Cezayir'in sahil şehirlerine göç edip yerleşmeye başladıktan sonra Cezayir şehri önem kazanmaya başladı (Abdulkader, 2006, s.61). Çünkü Cezayir'e sığınan Endülüslüler hem Cezayir şehrini bir üs olarak kullanarak Cezayir limanından çıkıp İspanya sahillerine ve gemilerine saldırmaya başlamışlar, hem de Cezayir şehrine yerleştikten sonra ekonomik olarak şehri canlandırmışlardır. Böylece şehir, ekonomik gücünün yanı sıra stratejik olarak da önem kazanmıştır (İvanov, 2015, s.124).

Bu dönemdeki Cezayir şehrinin yönetimine baktığımız zaman, şehrin resmi olarak Tunus'taki Hafsi Devletine bağlı olduğunu ancak fiili olarak şehrin ileri gelenleri tarafından, diğer sahil şehirlerindeki gibi, Hafsi Devletinden bağımsız bir şekilde idare ettiklerini görmekteyiz (Derradj, 2013, s.91). Şehrin ileri gelenleri tarafından oluşturulan meclis, şehrin hem iç işleri hem de dış işlerini bağımsız olarak yürütmekteydi (Derradj, 2013, s.91; el-Medeni, 2006, s.93).

Osmanlılar, Cezayir'e hâkim olduktan sonra ülkeyi dört idari bölgeye ayırmışlardır. Bunlar; başkenti Konstantin olan Doğu Beyliği, başkenti Medea olan Titri Beyliği, başkenti önce Mausker ve daha sonra Vahran olan Batı Beyliği, Cezayir şehri ve civarını içine alan direkt Cezayir Beylerbeyine bağlı olan Daru's-Sultan bölgesidir (Saudi, 2006, s.23,24).

Cezayir'deki bu üç beylik mutlak olarak, Cezayir şehrinde bulunan Cezayir Beylerbeyinin otoritesine tabi idiler. Beylerbeyi beyleri tayin eder, azleder ve herhangi bir sebeple cezalandırılması gerekirse cezalandırırdı. Normal durumlarda beylik bölgesindeki güvenlik bey tarafından sağlanır, ancak ihtiyaç duyulması durumunda Beylerbeyinden yardım talep edilirdi. Beyliklerden her birinin yerel yönetimi bey tarafından yürütülürdü (ez-Zahhar, 1980, s.48). Osmanlılar Cezayir'e hâkim olunca, şehri önce yönetim merkezi, sonra da bölgenin başkenti yapmışlar ve yavaş yavaş şehirde idari bir yapı oluşturmaya başlamışlardır. Bu dönemde, şehirdeki idari kurumlar da tesis edilmeye başlanmıştır (Saudi, 2006, s.24).

Bilindiği üzere Osmanlı döneminde genel olarak şehirlerin yönetimi, İslam öncesi dönemlerden miras kalan geleneksel yönetim biçimi olarak adlandırabileceğimiz bir idari şekle dayanmaktadır. Cezayir'de de Osmanlı hâkimiyetinin başlangıcından itibaren, mevcut yapının yıllar içerisinde birçok faktörün etkisiyle büyük ölçüde değiştiği ve geliştiği bilinmektedir. Bu faktörler arasında, Endülüs'ten göç edenlerin getirdiği şehircilik tecrübesi ve özellikle ticaret ve zanaatla uğraşan çok sayıda Türk ailenin ve Osmanlı hâkimiyetinin Cezayir'de oluşturduğu huzur ve güven ortamının etkisiyle, Osmanlı coğrafyasının farklı bölgelerinden hatta çeşitli Avrupa ülkelerinden ticaret için gelenlerin, Cezayir'e yerleşmesi sayılabilir. Mevcut durum, Cezayir'in Akdeniz sahilinde İslam kültürünü yansıtan çok önemli bir şehir olmasına yol açmıştır. Bunlara bağlı olarak şehrin idari yapısı büyük ölçüde değişmiş, şehirdeki zanaatlar, göçmenlerin getirdikleri yeniliklerle canlanmış, şehre ticari ve kültürel bir canlılık kazandırmıştır. Bu etkilerin doğal sonucu olarak, şehirde özgün sayılabilecek bir yerel yönetim anlayışı ve yönetim modeli oluştuğu söylenebilir. Araştırma, Osmanlı hâkimiyeti döneminde Cezayir'de bulunan yerel yönetimler hakkında detaylı bilgi vermek amacıyla hazırlanmıştır. Bu sayede, Osmanlı hâkimiyetinin, Cezayir'in modern tarihindeki yerel yönetim sistemi üzerindeki etkisi ve Osmanlı

döneminde var olan idari-kurumsal düzenlemenin ne kadar önemli olduğu incelenmiş olacaktır.

Öncelikle belirtilmesi gereken en önemli husus, şehir yönetiminde farklı görevlerin farklı müesseseler tarafından üstlenildiği ve yürütülmekte olduğudur. Bu kuruluşları kısaca şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Meşihatü'l Beled (Şehir Şeyhliği)

Meşihatü'l Beled şehrin ileri gelen şahsiyetlerini ifade eden bir kavram olup şehir idaresi hakkında önemli karar ve icra mercilerinden biridir. Birçok batılı kaynak, Cezayir şehrinin yerel yönetimine dair özel kurumların varlığını inkâr etmekte ve Cezayir'de yerel yönetimin Fransız sömürgesi altındayken, Fransız yerel idari modeli olarak getirildiği izlenimini vermeğe çalışmaktadır. Elbette gerçek böyle değildir. 17. yüzyıla ait bazı batılı ve yerel kaynaklar, bu iddiaları yalanlayarak (CUAM, K:41, 129, 50) şehrin yönetimini sağlayan ve denetleyen bazı kurumların varlığına işaret etmektedir. Bunlardan biri "Meşihatü'l Beled Kurumu" veya o dönemde bilinen adıyla "Şeyhü'l Belde" pozisyonudur.

Bu durum, Cezayir'deki Amerikan Konsolosu Schaller tarafından "*... Şehir şeyhi veya şehir valisi, şehirdeki sivil lider veya milis komutanının olduğu yerel bir hükümet bulunmaktadır. Bu yönetimdeki tüm personel yerli halktan oluşmaktadır*" (Schaller, 1982, s. 27) şeklinde ifade edilmiştir.

Şehir yönetiminde Şeyhü'l Belde'nin görevlerine dikkatlice bakıldığında onun zanaat işlerinin ve zanaatkârların denetimini yaptığını, zanaat gruplarının ödemekle yükümlü olduğu vergilerin her iki ayda bir (CUAM, K:19) toplanmasını gözetlediğini, ayrıca zanaatçılar arasında meydana gelen anlaşmazlık ve ihtilaflara çözüm getirdiği ve zanaat erbabını ilgilendiren diğer konularda da karar mercii olduğu görülmektedir (CUAM, K:32, 42, 94, 17).

Bununla birlikte, Hamdan Khodja éel-Miraaté adlı eserinde bu hususa değinmiş ve Şeyhü'l Belde'nin görevlerinin yukarıda bahsedilen alanlarla sınırlı olmadığını, daha geniş bir görev yetki ve sorumluluk alanı bulunduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Şeyhu'l Belde'ye yardımcı olan "Belde Meclisi" adında başka bir kuruluş olduğuna işaret etmiştir (Khodja, 1984, s. 109). Bu meclis, şehirdeki önde gelen ailelerin büyükleri, önemli meslek gruplarını temsil eden kişiler ve göçmen toplulukların temsilcilerinden oluşmaktadır (CUAM, K:109).

Yönetim yetkisi açısından, şehrin çeşitli hizmet birimlerinin denetimi Şeyhü'l Belde'nin sorumluluğu altında bulunmaktaydı. Bu görevler arasında yolların temizliği, su temini ve benzeri işlerin düzenlenmesi sayılabilir. Belirtilen görevleri yerine getirmek üzere Şeyhu'l Belde emrine "*Kaid*" (*Lider*) adı verilen birkaç memur atanmaktaydı. Bunlar "*Çeşmelerin Kaidi*", "*Sokakların Kaidi*" ve "*Çöp işlerinin Kaidi*" gibi isimlerle anılan görevlilerdi. Ayrıca, Şeyhü'l Belde şehirdeki genel ahlak ve adap kurallarına riayet edilmesi konusunu da denetlemekle sorumlu olup kurallara uymayanların cezalandırılma yetkisi de ona aitti. Zaman zaman bu tip suçluların cezalandırılması için özel bir hapisane de tahsis edilmekteydi (Khodja, 1984, s. 109).

Genel olarak Şeyhü'l Belde'nin üslenmiş olduğu görevleri yerine getirdiği, idari merkezin kendilerinden sorumlu olduğu, zanaatkârların ve esnafın dükkânlarına yakın bir yerde bulunduğu görülmektedir. Bu yerleşim düzeni pazar hareketliliğinin takip edilebilmesi, esnaf ve zanaatkârın işlerini kurallara uygun yapması ve pazarın güvenliğinin sağlanması için yapılmıştır. Vali tarafından atanan veya gerektiği zaman görevden alınan Şeyhü'l Belde doğrudan valiye

bağlı bir yönetici olarak kabul edilir ve onunla doğrudan iletişim halindedir. Genellikle Şeyhü'l Belde, Cezayir şehrinin yerlisi olan ailelerden seçilerek atanır ve bu göreve atanma hakkı bir ailenin müktesebi kabul edilmezdi. Ancak 18. yüzyıldan itibaren bazı aileler arasında Şeyhü'l Belde unvanının uzun süre miras yoluyla babadan oğula geçtiği gözlemlenmiştir (CUAM, K:23, 29, 30, 61, 94).

2. Kamu Düzeni ve Genel Güvenlik Görevlileri

Osmanlı Devleti'nde güvenlik konusu şehirlerin idaresinde en çok ehemmiyet gösterilen konulardan birisi olarak kabul edilmiştir. Cezayir şehri yerel idaresi için de şehrin güvenliği ve halkın huzur içinde yaşamasının temini konusuna, büyük ehemmiyet gösterilmiştir. Cezayir şehrinin güvenliğinin sağlanması sorumluluğunun, sivil ve askeri birkaç kuruluş arasında paylaşıldığı görülmektedir. Cezayir genel olarak ve özellikle Osmanlı hâkimiyeti dönemi boyunca, güvenli bir şehir olarak anılmıştır. Bunun en önemli göstergesi, Osmanlı döneminde şehirde herhangi bir sosyal karışıklığın kaydedilmemiş olmasıdır. Şehrin nüfusuna oranla şehirde suç kayıtları oldukça az sayılır. Hırsızlık olayları çok nadir görülmekteydi ve cinayet suçları neredeyse hiç yoktu (Derradj, 2010, s.26-32). Bunda şehirde uygulanan güvenlik tedbirleri ve böyle bir eylemde bulunanlara uygulanan sert cezaların da etkili olduğu düşünülmektedir.

Suçların azlığı Cezayir toplumunun erdemli olması kadar, sıkı güvenlik yönetimine de dayanmaktadır. Örneğin şehir sokaklarında ve yollarında yakın mesafelerde hafif aydınlatma direkleri mevcuttu. Şehir kapıları akşam ezanıyla birlikte kapanır ve kapanış saatinden sonra özel izin ve acil durumlar dışında kimse içeri giremez veya dışarı çıkamazdı. Bu durum güvenliğin sağlanmasına büyük ölçüde yardımcı olmuştur (İbn el-Şuveyhed, 2006, s. 9).¹ Batı kaynakları, şehrin güvenliğinden sorumlu olan güvenlik kurumlarının yüksek yetkinliğini itiraf etmiştir. Bir kaynakta ifade edildiği gibi "*Dünya üzerinde Cezayir kadar polis gücünün suç kontrolünden daha fazla etkinlik gösterdiği başka bir şehir yoktur. Aynı şekilde, Cezayir'de vatandaş ve mülklerinin daha güvende olduğu bir ülke de yoktur*" (Schaller, 1982, s. 77-78). Şehrin güvenliğinden sorumlu olan güvenlik kurumları ise şunlardı:

2.1. Polis

Mevcut kaynaklara göre, çalışma dönemi boyunca Cezayir şehrinde güvenliğin sağlanması görevinin tek bir kişi veya kurum tarafından yerine getirilmediği anlaşılmaktadır. Bunun yerine, bu görev farklı rütbe ve öneme sahip çeşitli personel arasında paylaşılmış olup sivil ve askeri nitelikleriyle iç içe geçmiş birkaç kurum tarafından icra edilmiştir. Bu tarz bir yönetim genel olarak, ülkeyi ve özel olarak Cezayir'i yönetme konusunda sivil ve askeri yapıyı birlikte göz önünde değerlendiren Cezayir'deki Osmanlı yönetiminin tabiatına uygundu.

Cezayir şehrinin güvenliğinden sorumlu olan güvenlik birimini tanımak için, Osmanlı yönetimi sırasında Cezayir'de görev yapan Amerikan Konsolosu William Schaller'in tanıklığına başvurulabilir. Schaller, bu dönemde Cezayir şehrindeki güvenlik durumuna şahitlik etmiştir. Schaller hatıralarında Cezayir'de günlük güvenlik temini görevlerinin "*kâhya*" adlı görevliler tarafından yerine getirildiğini belirtmektedir (Schaller, 1982, s. 78). Kâhya doğrudan dayının emri altında çalışmaktaydı. Kâhya ile beraber "*el mizvâr*" adında bir personelin de güvenliği denetleme görevini üstlendiği belgelere yansımıştır. Bunun yanı sıra, arşiv belgeleri Cezayir

---

¹ Bu uygulama Gardaya gibi bazı Cezayir şehirlerinde günümüz de bile mevcuttur.

şehrinde düzen ve güvenliğin sağlanması görevini yerine getiren "Subaşı" adlı bir pozisyonun varlığını doğrulamaktadır (CUAM, K:39,40).

2.2. Muhtesib- (Muhasebe Görevlisi)

Muhtesibin görevleri "el-hisbe" (hesaba çekmek) veya ihtisap kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu aslen dini bir görevdir ve iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma amacını taşımaktadır². Bu görev, Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın şu ayette buyurduğu "*Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten sakındıran bir ümmet oluşsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır*" şeklinde ifade edilmiştir (Sure: Al-i İmran, Ayet: 104).

Muhtesib şehirde düzenin iyi bir şekilde sağlanmasından sorumlu olan kişidir. Bu görev, genel ahlak ve adabın korunması veya genel sosyal hizmetleri sunan kurumların denetlenmesi şeklinde ifade edilebilir. Muhtesib pazardaki denetimden, tartı ve ölçülerin doğruluğunun sağlanmasından, ticari ve zanaat faaliyetlerinin düzenliliğinden, ürünlerin kalitesinden, mesleki prensiplere bağlılık ve sağlık kurallarına uygunluğunun denetlenmesinden sorumluydu. Ayrıca fiyatların denetlenmesi, hile ve sahtecilikle mücadele etme görevini de üstlenirdi (İbn el-Şuveyhed, 2006, s. 45-6).

Cezayir şehrinde, muhtesib, 17. yüzyılın sonuna kadar "*Hisbe Muhafızı*" (CUAM, C:140; Vers 2, K:39, 40) olarak biliniyordu. Kayıt defterleri muhtesibin pazar fiyatlarını uygulamak, ekmek kalitesini denetlemek ve düzenlemeye uymayanları derhal cezalandırmakla da sorumlu olduğunu ifade etmektedir.

18. yüzyılın sonundan itibaren muhtesib fiyatları sabitlemek ve üretimi denetlemek görevini de üstlendi. Günlük olarak şehri dolaşıp ekmek tartar ve fiyatları kontrol ederdi. Belirlenen ağırlığı ihlal eden bir fırıncıyla karşılaştığında onu hemen cezalandırırdı (Ghattas, 2007, s. 71). Aynı zamanda şehir sakinlerinin genel çıkarlarına da göz kulak olur, sokakları düzenler, trafiği engelleyebilecek her şeyin ortadan kaldırılmasını sağlardı. Yük taşıyıcıların ağır yük taşımalarını ve şehirde fazla hayvan kalabalığının bulunmasını engellerdi. Ayrıca çökmeye yüz tutmuş insan hayatını ve toplum güvenliğini tehdit eden eski binaların yıkımını sağlar ve şehrin aydınlatılmasından sorumlu olurdu (Ghattas, 2007, s. 71).

Muhtesib şehirdeki pazarları denetleme görevini, bu görevi paylaştığı diğer kurumların etkisinin arttığı dönemlerde de sürdürmüştür. Bu durum, işgal sonrasında bile devam etmiştir. Fransız işgalinin ilk yıllarına ait Fransız raporları muhtesibin "*pazarları denetlediğini, malların fiyatlarını sorduğunu ve tartıları kontrol eden yardımcıları olduğunu*" belirtmektedir (Abribat, 1960, s. 22).

Cezayir şehrinde muhtesibin görevlerinin azalmasının sebebi bu görevin artık yalnızca ona ait olmaması ve zaman içinde bu görevi yürüten başka kurumların da ihdas edilmesidir.

---

² "El-hisbe kavramı ve gelişimi hakkında daha fazla bilgi için, Musa Leqbal'in "Batı Magrip Ülkelerinde Dini Hesaplaşma, Kökeni ve Gelişimi" adlı eserine bakınız, (Leqbal, 1971, s. 24).

2.3. Mizvâr

Bu görevin ihdas edilmesi, Muvahhidler dönemine³ ve hatta devletin kurucusu Abdül-mümin bin Ali⁴ dönemine dayanmaktadır. Abdülmümin bin Ali, her bir kabileye iki kişi atanmasını sağlayan bir düzenleme yapmış ve görevlilerin her ikisi de "mizvâr" adıyla tanınmıştır.

Mizvâr, Muvahhidler döneminde muhasebe hizmetleri rolünü üstlenen bir görevlidir. Görevleri gereği Hisbe'ye (hesaplaşmaya) sıkı sıkıya bağlıydılar. Muvahhidler Devleti'nin çökmesinden sonra bu görev varlığını sürdürmeye devam etmiş ve Hafsiler⁵, Meriniler⁶ ve Zayyaniler⁷ tarafından devralınmıştır. Zamanla dönüşüm geçirmiş ve mizvârlık görevi hâcibe dönüşmüştür. Devlet Emirinin emirlerini ve kararlarını uygulama rolünü üstlenmiş olup bu emirlere ve kararlara uymayan kişileri cezalandırmakla yetkilendirilmiştir. (Ghattas, 1998, s. 72).

Cezayir tarihinin Osmanlı dönemi boyunca Cezayir'de mizvâr makamı devam etmiştir. İspanyol esir Haedo'nun belirttiğine göre, bu görev 16. yüzyılın sonlarında büyük öneme sahipti, şehrin yönetimi-idaresi muhtesip ve mizvâr tarafından yürütülmekteydi (Haedo, 1998, s. 231).

Cezayir'de Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde mizvârın Cezayir üzerindeki etkisini anlamak için şer'i mahkemelerin kayıtlarına baktığımızda, bu dönemde artık önemli bir rol oynamadığı anlaşılacaktır (Gattas, 1998, 72). Osmanlı hâkimiyetinin son dönemlerinde görevleri gece bekçiliğiyle sınırlı kalmış ve mizvâr, "gece lideri" olarak bilinmeye başlanmıştır. Onun emrindeki yardımcılar ise "el Haras" olarak adlandırılırken, birinci yardımcısı "Baş Sakacı" olarak anılıyordu. Ayrıca ona yardımcı olan başka bir lider de "Kaid Zaviya"⁸ (Zaviye Lideri) olarak adlandırılıyordu. Bu dönemde, mizvâr gece polis kuvvetlerinin başkomutanına dönüşmüş olup

---

³ Muvahhidler (1130-1269), Kuzey Afrika ve Endülüs'te kurulan İslam devletidir. Berberi lideri Muhammed bin Tûmart tarafından kurulmuştur. Sultanlığı Libya'dan Endülüs'e kadar Kuzey Afrika'nın tamamına yayılmıştır. Almoravidler Devleti, İspanyolların 1212'de Gualığa Muharebesi'nde onları yenmesiyle Endülüs'te çökmüştür.

⁴ Abdülmümin bin Ali (1094-1163), Muvahhidler Devleti'nin gerçek kurucusudur. Adı, 1114 yılında Murabitlar üzerindeki zaferinden sonra parlamıştır. Bu zaferin ardından Endülüs'ü fethetmeyi başardı ve hükümetinin sınırları Batı Trablus'a kadar genişledi.

⁵ Hafsidler, Tunus'u yöneten Berberi bir hanedandır (1228-1574). Abu Hafs Yahya al-Hintatî tarafından kurulmuştur. Hafsî Devleti, bağımsızlık süresince geniş bir sultanlık ve büyük bir nüfuz sahibi olmuştur. Ancak kötü yönetim hüküm sürdüğünden, 16. yüzyılın başında gücünü kaybetmiştir. En ünlü hükümdarlarından biri Ebû Zekeriya Yahya ve El-Müntasır Billah'dır. Bakınız: (Rezuk, 1997, s. 125-128).

⁶ Meriniler, Fas'ı yöneten bir hükümdar hanedanıdır (1195-1470). En ünlü hükümdarları arasında Yakub bin Abdülhak, oğlu Yusuf, Ebu Said Osman ve Ebu İnan bulunmaktadır. Devletleri son günlerinde zayıflamış, bu durum İspanyolları ve Portekizlileri güney ve batı sahillerini ve bazı kuzey şehirlerini işgal etmeye teşvik etmiştir. Yönetimi, Vattasiler adı verilen vezirleri tarafından devralınmış ve onun kalıntıları üzerine başka bir devlet olan Vattasi Devleti kurulmuştur.

⁷ Ziyaneler Devleti, 1235 yılında kurulmuştur. Bu, Muvahhid Devleti'nin çökmesi ve Magrip Arap Ülkeleri ve Endülüs'ün küçük beyliklere bölünmesiyle gerçekleşmiştir. Ziyaneler Devleti, başkenti Tlemcen olarak belirlenmiştir. Gücünün zirvesine Sultan II. Ebu Hamu döneminde (1359-1389) ulaşmıştır. Ziyanelerin hükümdarı Cezayir'in doğusundaki Cezayir şehrine kadar uzanmıştır. 1554 yılında, uyum sağlanamaması ve krallarının İspanyollarla işbirliği yapması sonucunda, Beylerbeyi Salah Reis tarafından ortadan kaldırılmıştır. Bu durum Osmanlıların Cezayir üzerindeki kontrolünü engellemiş ve Endülüs Müslümanlarının Osmanlı desteğini zayıflatmıştır. Daha fazla ayrıntı için bakınız: (Derradj, 2012, s. 45-46; Meriç, 1988, s. 276-277).

⁸ "Kaid Zaviya" (Zaviye lideri) terimi, Osmanlıların, Doğu Sultanlığı bölgesinde bulunan Zaviye bölgesinin halkından oluşan askeri bir birliği kurmasına atıfta bulunur. Bu birlik, Cezayir şehrinin korunmasından sorumluydu ve isyankâr kabilelere karşı düzenlenen saldırılarda düzenli kuvvetlere destek veriyordu. Bu birliği yöneten sorumlu lider ise "Zaviye lideri" olarak bilinir.

görevi gece boyunca şehirde meydana gelen olayları valiye rapor etmekten ibaretti (Haedo, 1998, s. 23).

Kaynaklar, ayrıca mizvâr'ın özel bir hapishanesinin de olduğunu göstermektedir. Bu hapishaneye, akşam namazından sonra dışarı çıkmak veya aydınlatma kullanmadan dolaşmak (CUAM, K:1) gibi gece yasaklarını ihlal edenlerin tutuklanarak konulduğu belirtilmektedir. Bazı kaynaklar ayrıca, valinin zaman zaman mizvâra, yerli halktan cezalandırılmayı hak edenler üzerinde kırbaçlama ve idam cezalarını uygulama görevi verdiğini göstermiştir (MD, DN, B:112).

3. Şehrin Genel Hizmetlerinin Yönetimi

Cezayir şehrindeki genel hizmetlerin Osmanlı döneminde nasıl yönetildiğini incelediğimiz zaman bu hizmetlerin birden fazla kurum tarafından yürütüldüğünü ve bu kurumların son derece düzenli ve sıkı bir şekilde çalıştığını, görevlendirilen personel tarafından denetlendiğini görmekteyiz.

3.1. Şehrin Temizliği

Cezayir şehrinin temizliği son derece düzenli ve sıkı bir sistem altında yürütülmekteydi. Bu görev doğrudan Cezayir Beyi'nin otoritesine bağlı olarak atanan bir görevli olan "*Kaid zbel*, (çöp işleri müdürü)" adında bir memur tarafından denetlenirdi. Son dönemde, bu memura bağlı olarak 30 çalışan görevlendirilmiş olduğu ve her birinin şehrin temizliğinden sorumlu olduğu belgelerde mevcuttur (MD, D:46, B:135).

Kaynaklar, şehir temizliğinin günlük olarak gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır. Görevli işçiler her sabah at arabalarıyla dolaşır ve çöpleri şehir dışına taşırlardı. Yönetim, halkın temizlik kurallarına sıkı bir şekilde uymasını sağlar ve çöplerin özel olarak hazırlanan yerlere konulmasını zorunlu kılar. Kurallara uymayanlara maddi ve fiziksel cezalar verilir (Ghattas, 2007, s. 73). Bu durum şehrin güzelliğine yansımış ve Cezayir şehri Kuzey Afrika'nın en temiz şehirlerinden biri haline gelmiştir.

3.2. Şehre Su Dağıtımını Sağlanması

Şehrin su ihtiyacı genel olarak su kanalları aracılığıyla karşılanmakta olup Osmanlı yönetimi döneminde Cezayir'de görev yapan valiler, şehre su temini konusuna özel ihtimam göstermişler ve gerekli altyapının kurulmasını sağlamışlardır. Bu kapsamda Beylerbeyi Hasan bin Hayreddin'in şehre su sağlamak için 3800 metre uzunluğunda bir kanal inşa etmesini, Dey Arab Ahmed'in Cezayir şehrinin o dönem İspanyol donanmasının tehdidi altındaki kuzey bölgesine su temin etmek amacıyla 1700 metre uzunluğunda bir kanal inşa etmesini ve o yıllarda meydana gelen deprem sonrasında Dey Ali Paşa'nın, Cezayir şehrini etkileyen depremden sonra 13 su kanalı inşa ettirmesini örnek olarak zikredebiliriz (Saidouni, 1995, s.169;El Zahhar, 2016, s. 24).

Şehre su temini konusunda olağan üstü dönemlerde de birtakım önlemler alınmıştır. Örneğin depremler veya Avrupa ülkelerinden meydana gelebilecek Cezayir'e yönelik kuşatmalara karşı tedbir alınarak halktan evlerinde su havuzları inşa etmeleri teşvik edilmiştir.

1840 yılına dayanan tahminlere göre Cezayir şehrinde 1100 su havuzu bulunmakta olup bunlardan 2000 tanesinin de evlerin içinde olduğu ifade edilmiştir. Yani o dönemde evlerin %55'inde özel su havuzları bulunmaktaydı (Moulai, 1998, s. 13). Ayrıca şehirde bulunan 100'ü aşkın farklı su kaynağı bulunduğu da bilinmektedir (Saidouni, 1995, s. 169).

Kanallar ve su kaynaklarıyla ilgili denetim için "*Su İşleri Yöneticisi*" (Kaid al Uyun) ünvanlı bir sorumlu görevlendirilmiştir. Ayrıca belgeler "*Su Zabıtası*" adında başka bir görevlinin de bulunduğunu göstermektedir. Yine kaynaklar, bu kanallar ve su kaynaklarının bakım, onarım ve idaresi için bazı vakıfların da mevcut olduğunu ortaya koymaktadır (Ghattas, 1997, s. 71-85).

4. Yargı Kurumu

Osmanlı döneminde Cezayir'deki yargı kurumu, diğer Osmanlı vilayetlerindeki yargı kurumundan yapısal organizasyonu ve hâkimlerin yetki salâhiyet alanları açısından farklı değildi. Hâkimler, Cezayir ve diğer şehirlerde önemli bir rol oynuyordu. Hâkimler, yargısal yetkilerinin yanı sıra insanlar arasındaki anlaşmazlıkları veya halk ile idare görevlileri arasındaki anlaşmazlıkları çözme konusunda da yetkiye sahipti. Ayrıca yetimlerin ve dul kalan kadınların işlerini gözetir ve çeşitli suç davalarını çözerdi. Vakıfların ve çeşitli sözleşmelerin kaydedilmesi de hâkimlerin sorumlulukları arasındaydı. Hâkimin kararları, yargı yetkisine tabi olan tüm mali ve sivil işlemlere hukuki statü sağlamaktaydı (Ghattas, 1997, s. 71-85).

Adliye sicilleri incelendiği zaman hâkimlerin sadece anlaşmazlıklar konusunda karar veren bir karar mercii olmadığını, geniş yargısal, idari ve ekonomik yetkilere sahip yüksek rütbeli bir memur olduğu görülecektir (Ghattas, 1997, s. 76). Cezayir'de yerel yetkililer veya Osmanlı merkezi idaresinden gelen kararlar ve kanunların uygulanması hâkimin denetlediği hususlardandır (Ghattas, 1997, s. 75).

Hâkimlerin yetkileri, Cezayir'deki zanaat birliklerinin başkanlarının atanmasını da kapsamaktaydı. Esnaf şehirde kendilerine başkanlık edecek kişileri seçerdi. Ancak bu seçimlerin sonucu hâkimin onayından sonra geçerlilik kazanırdı. Aynı durum azillere de uygulanıyordu. Dolayısıyla bir zanaat grubunun başkanını azletme kararı, hâkimin onayı ve karar vermesiyle gerçekleşebilirdi. Ayrıca hâkim, zanaat örgütleri arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözme sorumluluğunu üstlenirdi (CUAM, K.88).

Cezayir'deki yargı kurumu, mezhepler arasındaki ikili sistemde de kendini göstermiştir. Şehirde Hanefi mezhebinden bir hâkim ve Malikî mezhebenden bir hâkim bulunuyordu. Cezayir halkı, İslam'ın başlangıcından itibaren Malikî mezhebine bağlı olsa da Cezayir'in 1519'da Osmanlı Devleti'ne katılmasından sonra Hanefi mezhebi eyaletin resmi mezheplerinden biri haline gelmiştir.

Bu durumda, Hanefi kadılar siyah mürekkeple kararları imzalardı, Malikî kadılar ise kırmızı mürekkeple imzalardı. Bu uygulama Hanefi kadı ve Malikî kadı tarafından verilen fetvaların kolayca ayırt edilmesi için yapılmıştır (Abdulkader, 2006, s. 91).

Cezayir şehrine ait adli siciller, şehir sakinlerinin birçoğunun vakıf konularında Hanefi mezhebini tercih ettiklerini ve bu tercihin Hanefi mezhebinde vakıf konusundaki esneklik nedeniyle olduğunu ortaya koymaktadır. (Ghattas, 1998, s.374.) Ayrıca, Hanefi ve Malikî kadınların günlük olarak kendilerine sunulan davaları gördükleri, Maliki ve Hanefi mahkemelerin yetkileri konusunda eşit oldukları da görülmektedir. Kadılar, birçok memur tarafından desteklenmekteydi. Bununla birlikte, şer'i mahkemelerin orduyla ilgili davaları görmek gibi yetkileri bulunmamaktaydı. Çünkü askerlerle ilgili davaları görmek üzere askerin kendi özel mahkemesi bulunmaktaydı (Ghattas, 1998, s. 371).

Osmanlı dönemi Cezayir'inde Kadıların yargı makamında görev süreleri konusunda bir sınırlama mevcut değildi. Bu durum, bazı Arap devletlerinde kadıların bir veya iki yıl içinde görevlerini bıraktığı veya çalışma yerlerini değiştirdiği şeklindeki yaygın kanaatten çok farklıdır (Ghattas, 1998, s. 374).

4.1. Cezayir Şehri İlim Meclisi, Fetva Konseyi ve Yüksek Mahkeme

Fetva Konseyi veya İlim Meclisi, Osmanlı döneminde Cezayir şehir halkının gündelik hayatında büyük rol oynayan önemli dini kurumlardan biri olmuştur. Ancak, bu önemine rağmen üzerinde çalıştığımız döneme ait yerel çağdaş kaynaklarda konuya yeterli derecede yer verilmediği gözlemlenmiştir⁹.

Tarihsel olarak, İlim Meclisinin ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak bazı şer'i mahkeme kayıtlarını incelediğimizde Cezayir şehrinde bu meclisin kuruluşunun ve ilk toplantılarının Cezayir şehrindeki Vali Sidi Abdulrahman es-Sa'libi Camisi'nde yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır (CUAM, K.119,120). Daha sonra 1636 yılına kadar Yüksek Emirlik binasında toplantılar yapmaya başlamıştır (CUAM, K.119,120). Ardından, 17. yüzyılın sonunda Cezayir şehrindeki Büyük Cami'ye taşınarak, Fransız işgalinin başlangıcına kadar orada toplanmaya devam etmiştir (Abdulkader, 2006, s. 91).

Bu kurum, 17. yüzyılın sonlarına kadar "Cezayir'deki Şer'i Aziz Divanı" olarak biliniyordu. Sonrasında ise "İlim Meclisi" olarak anılmaya başlandı. Mevcut meclis, yüksek mahkeme veya şikâyet divanı olarak da işlev görmüştür. Asıl görevi, hâkimlerin karar veremediği davaları çözmektir. Meclis, müftü ve Hanefi hâkimler ile müftü ve Malikî hâkimlerden oluşuyordu. Ayrıca, askeriye kurumunu temsil eden "Yaya Başağası" rütbesinde bir subay da toplantılarına katılıyordu. Bazı araştırmacılar paşanın veya yardımcısının ve divan üyelerinden bazılarının her Perşembe düzenlenen toplantılara katıldığını belirtmiştir (Sa'dullah, 1984, s. 232).

Adliye sicillerine bakıldığında, Meclis'e erkeklerin ve kadınların dava ettikleri medeni davaların sunulduğu görülmektedir. Bu davalar genellikle satış, satın alma ve mirasla ilgili anlaşmazlıkları içermektedir (Ghattas, 1998, s. 168-169). Meclis ayrıca, ekonomik ve ticari nitelikteki davaları da incelemekteydi, bu davalar Divan veya diğer kurumlar tarafından sunulmaktadır. Örneğin, 1764 yılında "Tütün Pazarı" yenilendiğinde, Dayı, pazardaki vakıf dükkânlarının kira bedellerini Şeyhü'l Belde'ye bildirmiş ve bunu İlim Meclisi'ne de sunmuştur. Meclis Dayı'nın kararına onay vermiştir (CUAM, K.119).

Yukarıdakilere ek olarak, İlim Meclisi, vakıfların yönetimi için üst düzey bir kurumdur (Saidouni, 1997, s. 177-190). Meclise sunulan farklı davalar göz önüne alındığında Meclisin yetkilerinin vakıf meseleleri ile sınırlı olmadığı ve çok daha geniş olduğu görülmektedir.

---

⁹ Örneğin bakınız, Hamdan bin Osman Khodja'nın "el-Mir'a" adlı kitabı, Ahmed Şerif ez-Zehhar'ın "ez-Zehhar Şerifi'nin Hatıraları" adlı kitabı ve Mohammed el-Arabi ez-Zubayri tarafından yayınlanan "Bu Draiba ve Ahmed Bey'in Hatıraları" adlı kitap. Tamamı, üzerinde çalıştığımız döneme ait çağdaş kaynaklardır. Bununla birlikte, tamamı Osmanlı döneminin sonu ve Fransız işgalinin başlangıcında Cezayir şehrinin siyasi durumlarına odaklanmıştır. Bu kitapların yazarlarının, bu kitapları yazarken İlahi Kurul Kurumunu göz ardı etmeyi tercih ettikleri düşünülebilir, çünkü bu kurum, söz konusu kitapların kapsamı dışında kalmaktadır. Bu kitaplar, öncelikle diğer konulara odaklanmaktadır.

5. Beytü'l-mâl Kurumu

Cezayir'in Osmanlı yönetimindeki önemli kurumlarından birisi de Beytü'l-mal kurumu-
dur. Kurumun başında "Beytü'l-mâlcî" adı verilen bir memur bulunmakta ve ona bir hâkim, iki
kayıym, bir kâtip ve diğer birkaç memur yardımcı olmaktadır. Beytü'l-mâl Kurumu, ölen veya
uzun süreli yokluğunda ölü kabul edilen tüm kişilerin miraslarını yönetirdi.

Beytü'l mal kurumunun görevi bununla da sınırlı değildi. Salgın hastalıkların yayılması
veya doğal afetlerin meydana gelmesi durumunda, diğer hiçbir kurumun yapamayacağı çok
önemli faaliyetler gerçekleştirir, afet sonrası ölümlerin sayımını yapar, terk edilmiş mirasları tas-
fiye eder ve mirası hak sahiplerine paylaştırır (Saidouni, 1997, s. 134).

"Beytümâlcî" makamı, Cezayir hükümetinde en önemli ve en tehlikeli makamlardan bi-
riydi, çünkü geniş yetkilere sahipti. Otoritesi insanların içinde korku yaratırdı. Hamdan Khodja
bu durumu anlatmak için halkın mülklerini dini kurumlara devretmelerinin en önemli neden-
lerinden birinin Beytümâlcî'nin egemenliğinden kaçınmak olduğunu belirtir ve bu konuda
şöyle der: "... Bu ülkede bir gelenek haline gelmiştir ki, meşru bir mal sahibi olmadığında otorite-
den kaçınmak isteyen kişiler mülklerini dini alanlara bağışlarlar. Bu düzenleme, Beytümâl'in her-
hangi bir mirasın bir kısmına sahip olmasını engeller..." (Khodja, 1984, s. 134).

Beytü'l-mâl Kurumunun önemi ve tehlikesi göz önüne alınarak yönetimi askeri kurum-
dan gelen memurlara verildi. Beytümâlcî, 16. ve 17. yüzyıllarda "Ağa" rütbesine sahip Yeniçeri
subayları arasından seçilmekteydi. 18. yüzyıldan itibaren ise görev "Bölükbaşı" rütbesine sahip
memurlara verilmeye başlandı (CUAM, K.76,106,107). Askerî personelin mali davalarını takip
etme yetkisine sahip olan Bölükbaşı'nın, görevlerini kolaylıkla yerine getirebilmesi için ordu
mensuplarından seçilmesi tercih edilmiştir.

Beytümâlcî'nin görev süresi belirli bir sınırlamaya tabi değildi. Görev süresi, Beytümâ-
lcî'de çalışan memurların ve dönemsel siyasi ve idari koşullara bağlı olarak değişkenlik göster-
miştir.

Kısacası, Beytümâl Kurumu genel anlamda bir sosyal güvenlik fonu gibiydi. Beytümâl'a
ait olan tüm paralar, genel hizmetlere ve çeşitli hayır işlerine harcanmaktaydı. Bu paralar, yok-
sullara yardım etmek, barınma sorunu olan yabancılara yardım etmek, kendi geçim kaynakları
olmayan ve kendilerine ve bakmakla yükümlü oldukları kişilere harcamada bulunamayan ihti-
yaç sahiplerine yardım etmek için kullanılırdı. Ayrıca öğrencilere ve öğretmenlere de ödenek
sağlanmak suretiyle, vakıfların kaynaklarıyla karşılanamayan masraflarını karşılamaya da yar-
dımıcı olurdu (Saidouni, 1979, s. 180-187).

6. Vakıf Kurumu

Osmanlı döneminde Cezayir şehrinde sosyal ve kültürel kurumların, tesislerin kuru-
luşu, düzenlenmesi ve finansmanı, vakıf kurumuyla ilişkilendirilmiştir. Vakıf kaynakları saye-
sinde, kamu tesisleri sosyal işlevlerini sürdürme imkânına sahip olmuştur.

Osmanlılar Cezayir'de vakıf kültürünü kökleştirmeye, halk arasında yaymaya ve teşvik
etmeye büyük önem vermişlerdir. İlk vakıflar, Hayreddin Barbaros ve hâdımı Abdullah Safar
döneminde kurulmaya başlamıştır. Abdullah Safar, 1434 yılında adını taşıyan bir cami inşa et-
miş ve geniş arazileri vakfetmiştir. Ayrıca Hayreddin Barbaros, Cezayir'in batısındaki Staouali
bölgesinde bir çiftlik vakfetmiştir. (Sa'dullah, 1984, s. 232). Hacı Hüseyin Mizamurtu (Misumorto)

Paşa da bir cami inşa etmiş arazi ve bazı dükkânları cami için vakfetmiştir. Vakfın kuruluşu senesinde caminin ihtiyaçları karşılandıktan sonra kalan gelirin Mekke ve Medine vakıflarına aktarılacağını belirtmektedir. Ayrıca Muhammed Bektaş Bey, bir dergâh inşa etmiş ve mülkleri dergâh üzerine vakfetmiştir. Aynı şekilde Dayı Abdi Paşa, bir cami inşa edip ona özel vakıflar tahsis etmiştir ve bunları Mekke ve Medine vakıflarının denetimi altına koymuştur (Sa'dullah, 1984, s. 232). Son Dayı Hüseyin Paşa da kendi özel vakıflarına sahip bir cami inşa etmiş ve ona servetini vakfetmiştir.¹⁰

Osmanlı döneminde Cezayir şehrinde sosyal ve ekonomik hayatta büyük rol oynayan en ünlü vakıf kurumlarından biri, Sübülü'l-hayrât kurumudur. Bu kurum, Hanefi mezhebine mensup zaviyeler, medreseler, camiler, memurlar ve fakirler dâhil olmak üzere tüm özel vakıfların denetiminden sorumluydu (Zahra 2001, s. 188-200). Kurumun önemi nedeniyle zikredilen kuruma müfettiş ataması Cezayir'deki en üst idari yetkili olan Paşa veya Dayı tarafından yapılırdı (Sa'dullah, 1984, s. 233).

7. Nakibu'l-eşrâf Kurumu

Nakibu'l-eşrâf Kurumu, Cezayir şehrinin yönetiminde önemli rol oynayan kurumlardan biridir. Bu kurum Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in (sav) soyuna mensup olan ailelerin işlerini gözetleyen bir kurumdur. Cezayir şehrinde yaşayan bu aileler, özel bir toplumsal yapı içinde örgütlenmiş olup başlarında Eşrâf Birliği Başkanı unvanına sahip birisi yer almaktaydı. Görevi bu ailelerin işlerini takip etmek, sorunları çözmek ve Cezayir'deki Osmanlı yönetimi ile aralarında iletişimi kurmaktı. Bu durumu destekleyen bir kanıt da, Hamdan Khodja'nın bahsettiği gibi, şehrin lideri ve takipçilerinin önemli bir konu ortaya çıktığında konuyu değerlendirmek ve çözüm bulmak için Eşrâf Birliği Başkanının evinde toplanmalarıdır (Khodja, 1984, s. 87).

Hacı Ahmed Şerif ez-Zehar, Osmanlı döneminde Cezayir şehrinde Eşrâf Birliği'nin başkanlığını yürüten son kişi olarak kabul edilmektedir (Zahhar, 1984, s. 9-12). Sayısal açıdan, Osmanlı hükümetinin son döneminde Cezayir şehrinde yaşayan Hz. Muhammed'in soyundan gelen ailelerin kesin sayısı tam olarak bilinmemektedir. Ancak bazı çalışmalar, bu sayıyı 300 aile olarak tahmin etmektedir (Saidouni, 1997, s. 177).

Manevi açıdan Eşrâf Birliği'nin başkanı, devlet adamları arasında ve toplum içinde itibarlı bir konuma sahipti. Bunun göstergesi olarak, yeni bir paşanın yemin töreni, âlimler ve divan üyelerinin yanı sıra başkanın da katılımı olmadan gerçekleştirilmezdi (Sa'dullah, 1984, s. 238). Aynı şekilde Divan yeni bir dayı seçtiğinde divan üyeleri özellikle kadı, müftü ve Eşrâf Birliği'nin başkanının imza ve mührünü taşıyan bir mektup yazarak padişaha gönderilirdi (Khodja, 1984, s. 94).

Eşrâf Birliği'nin başkanının onur törenlerinde, doğrudan kadının altında yer almasına rağmen, Mekke ve Medine'ye vakıflar gelirlerini gönderme toplantılarına katılmazdı. Ayrıca, hac kervanının emirliğini üstlendiği de gözlemlenmemiştir. Eşraf sayısının nispeten büyük olmasına rağmen toplumun çeşitli kesimlerine yayılmaları onları manevi bir etki gücü haline getirmiştir. Ancak Eşrâf Birliği politik bir güç haline gelerek yetkililerin kararlarını etkileyebilecek

---

¹⁰ Bakınız, Dayıların vakıflarına dair kaynaklardan Beylik kayıtları Nu.29 (CUAM, Nu:29).

bir otorite haline dönüşmemiştir (el-Hassani, 2011, s. 80-86). Bu da Eşrâf Birliği'nin sadece Cezayir şehrinin eşraflarıyla ilgili maddi ve manevi ayrıcalıklarını gözetlemekle yetinmesine yol açmıştır.

Sonuç

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına yayılan çok geniş bir coğrafyada asırlar boyunca hüküm sürmüş olan Osmanlı Devleti, tabii olarak yerel yönetimlere büyük önem vermiştir. Farklı etnik yapı, din ve mezheplere mensup unsurları bünyesinde barındıran Osmanlı Devleti, hüküm sürdüğü bölgelerdeki yerel yönetim uygulamalarının birçoğunu ıslah ederek sürdürmüş ve kendi yönetim anlayışıyla zenginleştirmiştir. Cezayir'de Osmanlı Devleti'nin ihdas etmiş olduğu yerel yönetimle ilgili birçok uygulama, Fransız işgal döneminde de devam ettirilmiştir.

Yukarıda ayrıntılı olarak yapılan değerlendirmelerin sonuçlarına göre, Cezayir şehir yönetimi Osmanlı döneminde geliştirilmiş, düzenlenmiş, köklü bir idari ve kurumsal yapıya sahip olduğu ortaya konmuştur. Osmanlı döneminde yapılandırılıp geliştirilen bu kurumların Cezayir şehir halkına altyapı, emniyet, sosyal, dini ve mali hizmetler sunma konusunda büyük bir rol oynadığı, göz önünde tutulmalıdır. Bu yönetim anlayışı, şüphesiz ki şehrin bütün alanlarda gelişimine direkt ya da dolaylı olarak etki etmiş ve modern dönem tarihinde Cezayir'i Akdeniz'in en güzel ve en etkili şehirlerinden biri haline getirmiştir.

KAYNAKÇA

- ABDULKADER, N. (2006). *Safahat Min Tarih Madinatü'l Cazair*. Cezayir: Dar al-Hadara.
- ABRİBAT, J. (1960). *Notes sur la hisba*, Tunisie: Revue Tunisienne.
- AL-CİLALİ, A. (2007). *Tarihu'l-Muduni's-Selase*. Cezayir: Aru'l Umme.
- AL-HASSANİ, KD. (2011). *Ashraf al-Cazair ve Davrihim al-Hadari fi'l Muctama al-Cazairi*. Cezayir: Dar al-Halduniya.
- AL-MADANİ, A. (2006). *Harbu's-Selasumia Sene Beyne'l-Cezayir ve İspanya*. Cezayir: İvanu'l Basair.
- AL-SAUDİ, M. (2006). *Al-Muessesetu'l-Merkeziyya fi'l-Cezayir 1516-1962*. Cezayir: İvanu'l-Matbuati'l-Camiiyya.
- AL-ZAHAR, A. C. (2016). *Mouzakkirat Ahmed al-Şarif Ahmed al-Zahhar*. Cazair: al-Shrika al-Vataniya Lin-Nashr Vat-Tauzi.
- AMRU'T-TAMMAR, M. (1984). *Telemsan Abr'l Usur*. Cezayir: al-Muessesetu'l-Vataniyya Lil'kitab.
- DERRADJ, M. (2010). "Te'sisu iyalet al-Cazair", Vahran Üniversitesi, *Majallat Usur*, S.1, C.9, ss. 26-32
- DERRADJ, M. (2012). *al-Dukhul al-Othmani ila al-Cazair*. Cazair: Sharikat al-Asaala Linnashr Vat-Tauzi.
- GHATTAS, A. (1997). *Sicillat al-Mahakim al-Şeria ve Ahmiyettuha fi Dirasat al-Tarih al- İktisadi ve al-İctimai Li Muctema' Madinatü'l Cezair*. Cezayir: İnsaniyat.
- GHATTAS, A. (1998). *Al-Kudat al-Ahnaf Bi Madinatü'l Cazair 1560-1830*. al-majalat al-Arabiyah Lil-dirasat al-uthmaniyah, S.17-18.

- GHATTAS, A. (2007). *El-Harf ve El-Harfiyun Fi Madinat Al Cezayir 1700-1830*. Cazair: Anep.
- HAEDO, DD. (1998). *Topographie et Histoire. Generale d'Alger Berbugger en R.A*. Amsterdam: Editions Bouchele.
- İBN EL-ŞUVEYHED, AİM. (2006). *Kanunu'l Esvak*. Beyrut: Dar al-Garb.
- İVANOV, N. (2015). *el-ethu'l-Otmanili'l-Aktari'l Arabiyya 1516-1574*. Beyrut: Daru'l-Farabi.
- KHODJA, HBO. (1984). *el-Merâat*. Cezair: eş-Şeriketü'l Vataniyyetü li'n-Neşr ve't-Tevzî'el-Cezayir.
- LEQBAL, M. (1971). *el-Hisba el-Dhabiyya Fi Bilad el-Magrib al-Arabi, Nash'atuha ve Tatvuruha*. Cezair: eş-Şeriketü'l Vataniyyetü li'n-Neşr ve't-Tevzî' el-Cezâyir.
- MERİÇ, E. (1988). "Abdülvadiler", *DİA*, C. 1, İstanbul: TDV Yayınları.
- MOULAİ, B. (1998). *Madinat'ü-l Cazair Min Hilal Miyahiha min al-Karn 18 İla al-Karn 19*. Cezayir: Majalat al-Bugush,
- REZUK, M. (1997). "Hafsiler", *DİA*, C. 15, İstanbul: TDV Yayınları.
- SA'DULLAH, EK. (1984). *Târîhu'l-Cezâiri's-Sekâff*, C.I-IX, Cazair: el-Müessesetü'l-Vataniyyetü li'l-Kitâb.
- SAİDOUNİ, N. (1979). *Nizam al-Mali Lil Cazair Fi al-Fatra al-Osmaniya 1800-1830*. Cezayir: al-Shrika al-Vataniya Lin-Nashr Vat-Tauzi.
- SAİDOUNİ, N. (1995). *Min Mazahir al-Asariya al-Mundasire Bi Fahs Madinatü'l Cezayir Fi al- Ahd al-Osmani*. Dimashk: Majalat ad-Dirasat at-Tarikhyya.
- SAİDOUNİ, N. (1997). *Muzavvafu Muesseset al-Avkaf bil Cezayir Avahir al-Ahd al-Osmani, Min Hilal Vasaik al-Arşif al-Cezayiri*. Tunus: Majalat Tarikh al-Maghreb.
- SCHALLER, W. (1982). *Muzakkirat William Schaller*. Cazair: al-Shrika al-Vataniya Lin-Nashr Vat-Tauzi.
- ZAHRA, Z. (2001). *al Vakf Fi al-Cezair Asna al-Karnayn 18-19*. Cezayir: Majalat al-Buhus Vad-Dirasat al-İnsaniyye.

Arşiv Belgeleri

- Cezayir Ulusal Arşiv Merkezi (CUAM), Cezayir, Beylik Sicilleri, Sicil No: 29, Şeri'at Mahkemeleri Sicilleri, Kutu: 55,60
- Cezayir Ulusal Arşiv Merkezi, Cezayir, Dafatir Al Mal (Mali Defterler), Defter: 46, Belge No: 112; Defter 10, Belge No: 134
- Cezayir Ulusal Arşiv Merkezi, Cezayir Şer'i Mahkeme Kayıtları Sicilli, Kutu 41; 129; 50; 66; 32; 42; 94; 17; 2; 29; 61; 39; 40; 140; 35; 45; Kutu 119; Belge No: 1; Kutu 47/2, Belge No: 4; 76; 106; 107

EXTENDED ABSTRACT

In general, city management throughout the Ottoman period was based on an administrative form known as the conventional form of government, which dated back to pre-Islamic times. It is well known that since the beginning of Ottoman control in Algeria, the current organization has evolved significantly throughout time due to a variety of circumstances. Prior to Ottoman domination, Algeria was a seaside city that was seen as minor in comparison to other regional cities. It did, however, have a thriving port because it was constructed on the coast of one of the Mediterranean's most important gulfs. With the fall of Andalusia and the migration of Andalusian Muslims to Algeria's coastal districts, Algiers, like other Algerian coastal cities, began to thrive. Andalusian immigrants used Algeria as a base to launch boat attacks on Spanish coastal cities and ships in the Mediterranean. In addition, Andalusian Muslims were influential in Algeria's journey toward becoming a center of cultural, artistic, and commercial activity.

Before it had been governed by the Ottomans, Algiers was a part of the Hafsi state that was located in Tunisia. This state was governed by an Islamic religious group. Despite this, Algeria remained a sovereign nation in every respect, and this vow was made purely for official purposes. A council comprised of notables was responsible for overseeing the city's security, municipal government, and ties with other countries.

When the Ottomans governed Algeria, they made Algiers the center of government and, later, the capital of the territory. They did this by progressively developing an administrative structure in the city until it became the capital of the province. In the course of this time period, offices in the city started to come into existence. During the time that Algeria was under Ottoman rule, specific aspects of the city's ancient practices were preserved and even improved upon. This occurred during the process of municipal administration in Algeria.

As a result of the urban planning experience brought by immigrants from Andalusia, as well as the influence of many Turkish families engaged in trade and crafts, and the atmosphere of peace and security created by Ottoman rule in Algeria, those who came for trade from various regions of Ottoman geography and even from various European countries settled in Algeria. This was due to the fact that Algeria was shaped by the Ottomans. The city's crafts have been revitalized by inventions made by immigrants, which has provided the city with both commercial and cultural dynamism. As a result, the city's political system has undergone a significant transformation. The city has created a unique strategy for the administration and management of local affairs as a consequence of these effects. The project was conceived with the intention of providing a comprehensive collection of information regarding Algeria's municipal governments while they were under Ottoman authority. The relevance of the administrative and institutional structures that were in place during the Ottoman era will be able to be investigated as a result of this, as will the impact that Ottoman control had on Algeria's local government system in modern times.